Ця розмова виникла ненароком. Дивилися на телевізії фільм "Янкі при дворі короля Артура", екранізовану повість Марка Твена. Теодор раптом запитав:

— Як ти думаєш, чи є що спільне між британським королем Артуром п'ятого століття, палестинським біблійним геттійцем Урією... та слов'янським старовинним божищем Ярилом?

— Звичайно, нема! — здивувався Богдан.— От, ти все якесь таке закручене питання поставиш! Безумовно, нічого спільного між цими трьома нема.

— Не можу з цим погодитися. Нічого нема спільного в часі й оточенні, це так. Але — та й годі. Велз у Британії п'ятого століття й Палестину часів біблійних царів поставити поруч не вдасться, але Ярило... це...

— Ну, попросту бик-відтворець, чи що... Бугай...

— Помалу, Богданку, не поспішай із готовими наліпками. Ярило якраз найцікавіший із них.

— Не бачу, що там цікавого. Я оце перечитував праці етнографів минулого століття. Там цього поганського божка досить докладно висвітлено. Вельми примітивний культ... До того ж тільки в етнографічних збірниках можна щось довідатися про Ярила, бо в наш раціоналістично-атомово-електронічний вік ніяких слідів культу Ярила вже не помічається...

Теодор розсміявся, показуючи пальцем на екран, де саме з'явилися маєстатичні колони національної англійської гордости й всесвітнього дива, Стовнгенджe:

— А я оце вчора читав у газеті, що з усієї Англії в ніч Ярилиного святкування збираються до цього монументу для поклону богові Ярилі багатотисячні маси.

— Е,— зневажливо махнув рукою Богдан.— Насмітять там, нагадять, а після них рік доведеться чистити. Я цих гіппі до Стовнгендже за десять миль не допустив би.

— А, до речі, є в мене ще й таке питання,— пригадав Теодор,— пожираючи очима кадри на екрані, тисячолітній загадковий ансамбль камінних велетнів.— От,— чому назви віддалених одна від одної країн звуться майже тотожно? Іран — в Азії, Ірієє (Ірляндія) — на крайньому заході, а звуться майже так само. А ще одна народність, на Кавказі, зветься так само: Ірон. Хочеш у Середній Азії? І там є, прошу: Айр'янем Веджо...

— Також не бачу жадного зв'язку. Айр'янем Веджо — міт,— уперся Богдан. Він був сьогодні в настрої заперечувати все, що почує від свого друга.— Все це просто випадковий збіг.

— А от навіть у найдавніших грецьких легендах про створення світу є бог із таким самим іменем: батько перших богів-олімпійців зветься Уран. Той самий Урія, Ір, Яр...

— То, може, з цього треба й починати,— оживився Богдан.— Хто ж це вони такі, ті, що цю легенду створили? Оцю про батька Урана й матір Гею...

— Не чужу нам Гею, богиню землі...— вставив Теодор.

— Напевно, не самі греки, а їх прадіди. Але які? Та й греки мають свого Ареса, вія у них вояк. А взагалі, це слово універсальне. Ет, ця словесна гра в м'ячик Ар-Яр мене зовсім не захоплює! — підсумував

Богдан недоречну дискусію, позіхнув і почав уважніше стежити за кадрами на екрані.

— Ну, ні, я так не граюсь! — запротестував Теодор.— Ще багато чого є несказаного, невиясненого. І це зовсім не гра. Ще ж не згадали ми закавказьких геттів. І в них був свій Ярріс, бик. Його показано на барельєфі: Ярріс і біля нього в молитовній позі стоїть геттський цар,— пам'ятаєш? А про геттів же відомо, що вони також індоєвропейська гілка суцільного колись народу. Дуже давня, може, одна з найперших, що відчахнулася від основного стовбура. З бігом часу і в схрещенні з іншими їхня мова вже набрала цілком іншого вигляду, але ще чимало слів зосталося в ній, незмінних із первісних часів, нам зрозумілих. Ось Урія. Хіба ж це не Юрій?

Аж згадка про геттів вивела Богдана з його напівсонної байдужности. Він підхопив:

— Та про цей відхід якоїсь частини від ще суцільного масиву є навіть згадки у стародавніх сагах, лишень їх не розуміли та ще й досі не розуміють. Я маю на увазі скандинавську, де згадується, що "цар асів мав свою посілість у Закавказзі...". Аж тепер, коли виявилося, що геттська мова — дуже рання гілка індоєвропейських мов, стає зрозуміло, що то за "володіння за Кавказом".

— Отже, коли ми проведемо пунктирну лінію країни Ар-Тура до країни Ярріса, то можемо вважати, що це й будуть відноги одного стовбура... — почав був Теодор, але Богдан перехопив:

— Відноги? А де стовбур?

— У стовбурі я вбачаю степи, трав'янисті прерії-пасовиська. Причорноморщина аж до Каспію. То що ми тепер тут бачимо? Суцільну слов'янщину. А тепер послухаймо, що зберегли етнографи про поганського бога Ярила. Не кривись, Богданку, я по пам'яті,— Ярило це

якесь божество весняного світла й тепла, юної, напористої, до нестями збудженої сили, любовної пристрасти плодороддя. Яри-лині ігрища, гульбища, Ярилині гучні свята з кулачними боями, забавами, ярмарками...

— ... зборищами многотисячних орд гіппі біля Стовнгендже,— насмішкувато вставив Богдан.

— ... І все те відбито в нашій мові,— удав, що не почув репліки, Теодор.— Подивимось, що каже словник Грінченка.— Теодор устав і зняв із полиці цього словника.— А, ось: "Яр — весна. Ярий — весінній, той, що розвивається. Ярий — палючий, молодий. Яритися — палати. Яріти — виблискувати, променіти. Яркий — пристрасний. Яркість — чоловіче сім'я".

— Та це ж Ерос! — вставив Богдан.

— Так, ще один аспект цього поганського бога...— А ось як білоруси уявляли собі Ярила. Це — молодий, гарний бог, роз'їжджає на білому коні, в білих шатах, на голові вінок із весняних польових квітів, у лівій руці жменька житніх колосків... босоногий! — згадав Теодор про інший образ Ярила.

Він уже вийняв з полиці другу книжку, із словами:

— Це, мабуть, той геттський цар, жрець Ярріса, промовляв від імени Ярріса, стоячи в молитовній позі, так: "Я той, що вдягає поля зеленню, а ліси листям, у моїй владі плоди нив і дерев, приплід стад і всього, що на користь людям. Все це я дарую тим, що шанують мене, і відбираю від тих, що відвертаються від мене..." Це я читаю з "Переяславського літопису",— додав Теодор.— Так виглядала, либонь, поганська літургія.

— Високомудро, що й казати! — криво всміхнувся Богдан. Ні, сьогодні з ним рішучо не можна говорити.

— А ось як етнограф Терещенко пише...— виймає Теодор третю книжку.— В середині минулого століття він сам був на Ярилиних ігрищах. "Жінки й чоловіки сходилися до шинку, там співали й танцювали до заходу сонця. Потім виносили чоловіче опудало і клали його в домовину. Жінки підходили й ридали: "Помер! Помер! Який же він був хороший! Не встане він більше! О, як же нам розставатися із тобою! І що ж це за життя, коли тебе нема? Піднесись хоч на часиночку! Ні, він не встане, не встане!" Так довго голосили жінки, а потім відбувався похорон. Після цього — закуска й пиятика..."

— Це також поганська літургія? — ще більше скривився Богдан.— Яке це все примітивне! І це ще сто років тому таке діялося?

Тут уже Теодор розсердився.

— Але ж ці живі картинки не видумані, вони показують, де стовбур, звідки пішли відноги і до Атлантики, і до Закавказзя. Прості люди оплакували образне завмирання продуктивних сил природи, а в королівських дворах любили себе називати Яр-Турами, Яромирами та Буй-Турами...

На цьому обірвалася ця розмова, бо й фільм уже давно скінчився. От шкода!